Přehled výzkumů 66/2, 2025 ● 63–76

Zaniklá středověká vesnice Martinice u Hrušovan nad Jevišovkou

The deserted medieval village of Martinice near Hrušovany nad Jevišovkou

– *Bronislav Gruna*, Michal Vágner* –

KEYWORDS

Deserted medieval village – remote sensing – field walking – geophysical survey – ground-penetrating radar – sacral building – south Moravia

ABSTRACT

In the vicinity of Hrušovany nad Jevišovkou, historians have recorded numerous deserted medieval villages, including Martinice and Johannesdorf. The village of Martinice first appeared in written sources in the first half of the 12th century and re-emerged from obscurity during two major military conflicts that shaped Czech history. Despite the efforts of many historians and archaeologists, its exact location remained unknown for centuries. Recent interdisciplinary research, however, has provided new insights. By combining data from aerial laser scanning, surface collections, metal detector surveys, and analyses of historical written and cartographic sources, it was possible to locate the deserted village in a forested area near Emin Château (Emmahof), built in 1882, at the northern tip of the cadastral area of the municipality of Šanov (Znojmo District). In addition to a small manorial residence, written records also mention a church in the village. Based on digital elevation model analysis, a ground-penetrating radar (GPR) survey was conducted on a gentle elevation in the eastern part of the site. The results revealed the remains of a masonry structure whose layout and orientation suggest it could represent the remains of a single-nave church. The village of Johannesdorf first appeared in written sources in 1669, where it was already recorded as deserted. A study of historical maps confirmed that the name Johannesdorf emerged in the Early Modern period as a later designation for the remains of the deserted medieval village of Martinice.

* Corresponding author – E-mail address: b.gruna@seznam.cz

https://doi.org/10.47382/pv0662-04

Received 24 Februar 2025; received in revised form 16 October 2025.
Available online 29 December 2025.

Copyright © 2025 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Úvod a historický exkurs

V okolí Hrušovan nad Jevišovkou historické prameny dokládají značný počet zaniklých středověkých vesnic (ZSV), mezi nimi také Martinice a Johannesdorf. Ves Martinice má dlouhou a pohnutou historii; dvakrát vystoupila ze stínu lokální bezvýznamnosti, když se stala přímým účastníkem válečných událostí, které výrazně ovlivnily dějiny českých zemí. Navzdory úsilí řady badatelů zůstávala její přesná poloha po dlouhou dobu neznámá. Ves Johannesdorf figuruje v písemných pramenech až roku 1669, kdy je již uváděna jako pustá. Je lokalizována jen neurčitě do blízkosti rybníka Johanner Teich. Cílem této studie je představit výsledky nedestruktivního výzkumu, který kombinuje analýzu historických písemných a kartografických pramenů, data z dálkového archeologického průzkumu, povrchové a detektorové sběry a geofyzikální prospekci, a s jejich pomocí nalézt uspokojivou odpověď na otázku, kde se tyto vesnice mohly v minulosti nacházet.

První písemná zmínka o Martinicích se objevuje ve Zdíkově listině k roku 1131, respektive 1141 (k předatování listiny blíže Bolina 1999), kdy část vesnice o velikosti 5 lánů náležela znojemskému velkofarnímu kostelu (CDB I, 123, č. 115). V roce 1225 se Martinice stávají majetkem ženského cisterciáckého kláštera v Oslavanech (CDB II, 269, č. 273; CDM II, 167, č. 164). Nově založenému klášteru daruje vesnici paní Heilwida ze Znojma, která byla – ač jde v dějinách o poněkud záhadnou osobnost – manželkou markraběte Vladislava Jindřicha (Wihoda 2007). Na základě toho lze usuzovat, že darované zboží bylo pravděpodobně původně zeměpanským majetkem. Jako majetek oslavanského kláštera je ves dále zmiňována v roce 1228 (CDB II, 318, č. 320) a 1230 (CDB II, 347, č. 339). Někdy před rokem 1267 ves odkoupil jistý Alexius, rytíř Ulricha z Drnholce (CDB V/2, 104–105, č. 544), který zde následně nechává vybudovat tvrz. V kupní listině je zmíněno, že pokud nebude mít dědice, má po jeho smrti polovina vesnice připadnout zpět původním vlastníkům – tedy abatyši a klášteru, a to k užívání bez jakéhokoliv odporu a právních sporů, včetně kostela, který si mají výslovně ponechat k vlastnímu užívání. V listině je dále uvedeno, že ves měla 32 lánů a 13 podsedků, rozsáhlé louky a pastviny, které měly být po jeho smrti, ať už obdělávané nebo pusté, spravedlivě rozděleny mezi klášter, abatyši a Alexiovy případné dědice (CDM IV, 4–5, č. 4). Martinická tvrz je v písemných pramenech zmiňována jako strategický bod strážící přechod přes Jevišovku (Hosák et al. 1956, 67). Během válečných konfliktů mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským byla tvrz poničena. Následně je zmiňována v mírové dohodě z roku 1277, kdy má být vrácena „*Alexio militi ipsus regis Boemie*“ tedy předchozímu majiteli Alexiovi, rytíři krále českého (CDM IV, 190, č. 139). Tvrz a ves Martinice se časem staly lénem pánů z Lipé, nejvyšších maršálků Království českého. V roce 1461 byla vydána listina,

kde Jindřich z Lipé prodal martinické manství Janu Buzkovi z Křídlovic. Listina přináší cenné informace jednak o rozsahu martinického manství (tvrz, dvůr, mlýn a ves s lidmi platnými i neplatnými), jednak nepřímo potvrzuje, že ves Martinice byla ještě v té době osedlá (MZA MOM).

Martinická tvrz je připomínána ve zprávě brněnské městské rady do Vratislavi z 25. dubna 1468 (UBG Böhm, 526–527). Dokument popisuje střet mezi vojsky Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína, k němuž došlo v dubnu téhož roku někde mezi Laa an der Thaya a Dyjákovicemi. Jiří z Poděbrad se svým vojskem tábořil u Dyjákovic, zatímco Matyáš Korvín rozložil svůj tábor u Laa. Přestože k větší bitvě nedošlo, mezi oběma stranami probíhaly drobné šarvátky. Během jednoho z uherských výpadů hejtman Matyáše Korvína, František z Háje, obsadil tvrz zvanou Martinicz u Znojma a zajal zde 30 mužů. Poté se s dvěma sty jezdci vydal zpět k uherskému králi, avšak cestou narazil na české vojsko, které jej zatlačilo zpět na Martinice, kde byl poté obležen. Následovala dělostřelba ze sedmi směrů a několik ztečí, z nichž dvě se uherským obráncům podařilo odrazit. Když se ale kvůli nedostatku munice stala situace obránců neudržitelnou, František z Háje se 21. dubna vzdal a vydal sebe a na 150 mužů a 120 koní do rytířského zajetí. Tvrz byla následně českými vojsky vypálena. Tento střet později popisuje také Otakar Frankenberger, který však umisťuje martinickou tvrz do prostoru dnešní obce Hrádek, ležící přibližně 2 km západně od Dyjákovic (Frankenberger 1960, 75).

K roku 1490 je v zemských deskách zápis, kde Vilém z Pernštejna jako poručník Pertolda z Lipé propouští z manství a vkládá jako dědičný majetek Benešovi a Ludvíkovi z Vaitmile „*všechno právo manské z čehož byl manem týž Beneš z Martinic*“ (ZDB II, 33, č. 16). Z deskového zápisu plyne, že se Beneš Vaitmilar psal také po Martinicích. Rod pánů z Vaitmile právě v této době skupováním drobných statků v tomto regionu systematicky budoval základy hrušovanského panství (Hurt 1965, 186). Podle Z. Měřínského nelze z predikátu Beneše z Martinic usuzovat, že by musela ves ještě v této době existovat. Sám zánik Martinic spojuje s česko-uherskými válkami, při kterých bylo na Znojemsku – ve směru tažení Matyáše Korvína směrem od Znojma na Třebíč – zpustošeno mnoho dalších vesnic (Měřínský 1972, 146). Mezi léty 1527–1601 je ves v rámci hrušovanských statků připomínána již jen jako pustá (Nekuda 1961, 102). Před rokem 1588 byl v „gruntech“ zaniklé vsi Martinice postaven Nový dvůr (ZDB III/XXXI, 187, č. 24). Ten se dnes nachází asi 1,5 km severozápadně od Šanova a asi 1,5 km jihovýchodně od Emina zámku a zkoumané lokality. K roku 1588 v zemských deskách čteme zápis „*též dříví dubové, které na vsi pusté Martinicích tak zřídka po polích stojí*“ (ZDB III/XXXI, 188, č. 25), z čehož Vladimír Nekuda vyvodil závěr, že na počátku 17. století byla ves zarostlá dubovým lesem (Nekuda 1961, 102).

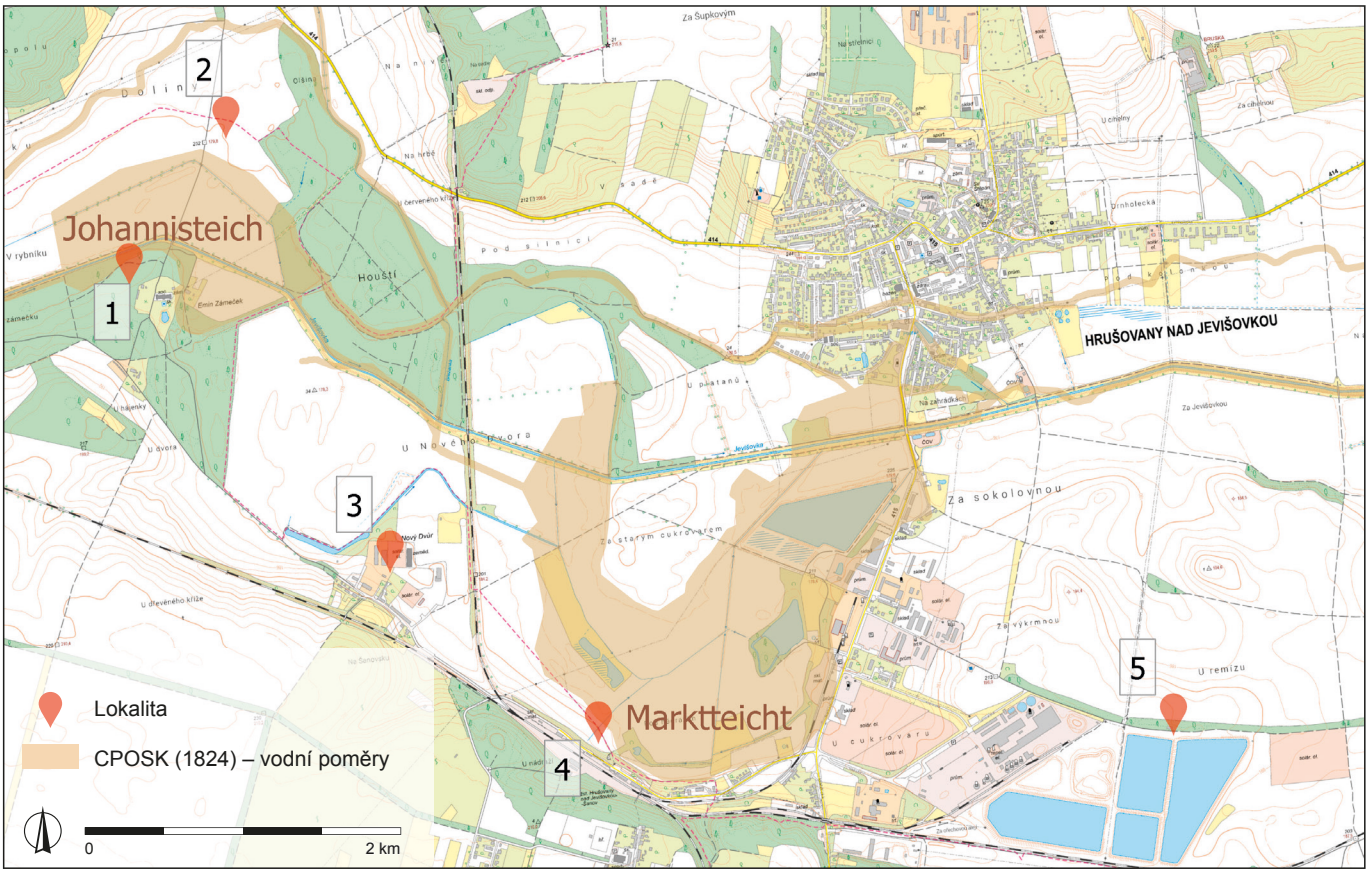

Obr. 1. Přehled lokalit v okolí Emina zámku. 1 – Autory předpokládáná poloha ZSV Martinice; 2 – ZSV Vrahovice (podle Gruna et al. 2024); 3 – Nový dvůr; 4 – lokalizace ZSV Martinice podle V. Nekudy (1961); 5 – vrcholně středověká sídlištní lokalita zachycená v trati „Za Ořechovou alejí“ při záchranném archeologickém výzkumu v roce 1999 (Bálek, Kos 1999). Na mapě jsou světle hnědou barvou vyznačeny vodní poměry zaznamenané na Císařských povinných otiscích stabilního katastru z roku 1824. Podkladová mapa ČÚZK; autor M. Vágner.

Fig. 1. *Overview of sites in the vicinity of Ema's Château. 1 – Location of the deserted medieval village of Martinice assumed by the authors; 2 – deserted medieval village of Vrahovice (after Gruna et al. 2024); 3 – Nový dvůr; 4 – location of the deserted medieval village of Martinice after V. Nekuda (1961); 5 – the medieval settlement site recorded in the field 'Za Ořechovou alejí' during a rescue archaeological excavation in 1999 (Bálek, Kos 1999). The map shows in light brown the hydrological situation registered on the Imperial Imprints of the Stable Cadastre from 1824. Base map: ČÚZK; author M. Vágner.*

2. Historie hledání a výzkumu Martinic

K možné poloze Martinic se v minulosti vyjádřila řada historiků. František Václav Peřinka ve svém místopise jaroslavského okresu uvádí, že v roce 1580 měl být dvůr Ruhhof postaven v tzv. „rumech Martinic“ (Peřinka 1905, 60). Samotný dvůr dodnes přetrval a nachází se těsně za státní hranicí na rakouské straně, asi 2,5 km severovýchodně od Laa an der Thaya a 6,5 km jihovýchodně od Šanova. Peřinkova lokalizace nemá oporu v pramenech a při dnešní úrovni poznání ji je nutno považovat za mylnou. Ladislav Hosák ve vlastivědném sborníku Mikulovsko (Hosák et al. 1956) přišel s informací, že Martinice zanikly v místě hrušovanského nádraží (obr. 1: 4), což následně převzal V. Nekuda (1961, 102). Můžeme odhadovat, že L. Hosák vycházel ze znalosti pramenů, které spojují Martinice s Novým dvorem (obr. 1: 3), který skutečně leží v blízkosti hrušovanského nádraží. Budoucím badatelům byla tato informace spíše na škodu, neboť odvedla jejich pozornost do východní části hrušovanského katastru. Přitom již v roce 1965 R. Hurt ve studii o soustavě rybníků u Hrušovan upozornil na rybník nazvaný Martinický a správně určil, že název pochází od zaniklé vsi Martinice (Hurt 1965, 191). Správně popsal i jeho polohu v rybniční soustavě nad rybníkem Svatojánským (později Johanner/Jonannes Teich). O lokalizaci zaniklých Martinic na katastru Hrušovan nad Jevišovkou se v minulosti neúspěšně pokusil Z. Měřínský (1972). K zaniklé vsi pak přisuzuje i početnou kolekci nálezů železných předmětů z hrušovanského katastru zmiňovanou již F. V. Peřinkou (1905, 86). Především se jedná o několik ostruh z 12.–15. století, dále pak například o otáčecí a zásuvný klíč, sekeru, třmen a šipku z kuše. Nálezy, které jsou bohužel bez bližších nálezových okolností, byly do roku 1945 uloženy v Emině zámku, poté byly přemístěny na základní školu v Hrušovanech.[1] Ve světle současných poznatků se jeví jako pravděpodobné, že kovové nálezy mohly být získány přímo při stavbě Emina zámku v roce 1882, neboť hlavní budova i hospodářské objekty leží přímo v areálu zaniklé vsi. Při záchranném archeologickém výzkumu (dále jen ZAV) realizovaném během stavby akumulačních nádrží nového cukrovaru v roce 1999 (obr. 1: 5) zdokumentovali pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v trati „Za Ořechovou alejí“ několik zahloubených jam a profilů. Krom jiných nálezů zde zachytili i keramický materiál předběžně datovaný do 14. století (Bálek, Kos 1999). Miroslav Bálek nevyloučil možnost, že se jedná o zaniklé Martinice (Bálek 2000, 158–159).

Nové poznatky k lokalizaci Martinic přinesl dálkový archeologický průzkum (dále jen DAP), povrchový průzkum a detektorová prospekce. V letech 2013 a 2014 byly v zalesněném prostoru na hraně terasy pravého břehu Jevišovky, cca 235 m severozápadně od Emina zámku, objeveny za pomoci detektoru kovů dva mincovní depoty. První nález obsahoval celkem jedenáct mincí (menší nominály, pražské groše) z let 1276–1340, 6 m severně pak bylo na ploše 1 m^2 nalezeno dalších jedenáct mincí (feniků) z rozmezí let 1365–1493. Několik metrů západně pak byla objevena ještě samostatně uložená, nejspíše ztrátová mince – patrně dobové falzum feniku Otakara IV. Štýrského z let 1164–1192 (obr. 1: 4). V okolí nálezu mincí se nacházelo i několik předmětů ze železa a z barevných kovů a keramický materiál datovaný do vrcholného středověku (Černohorský 2016). Ondřej Černohorský si byl vědom, že nalezené depoty a související kovové i keramické nálezy indikují přítomnost dlouhodobého středověkého osídlení, které přisuzoval zaniklé vsi Johannesdorf. V únoru 2018 zaznamenal B. Gruna při analýze volně dostupného digitálního modelu reliéfu 5. generace přítomnost pravidelně uspořádaných terénních reliktů, které se nacházely v lesním porostu západně od Emina zámku (viz níže obr. 4). Při terénním průzkumu v letech 2018 a 2019 zde získal povrchovým sběrem relativně početnou kolekci keramiky z období pravěku i raného a vrcholného středověku. Cílem těchto sběrů bylo primárně doložit jednotlivé časové etapy vývoje sídliště.[2] V souvislosti s přípravou článku provedl B. Gruna v zimě 2024/2025 dodatečné povrchové sběry zacílené na vymezení plošného rozsahu vrcholně středověké vsi, zejména na východním a západním okraji, kde nejsou terénní relikty dostatečně zřetelně dochované.

V nedávné době se lokalitou zabýval Z. Omelka (2023). V rámci řešení magisterské diplomové práce na téma zaniklých středověkých vesnic na Hrušovansku zde kromě rešerše dosavadních poznatků o lokalitě (včetně jejího nejbližšího okolí) a analýzy dat z DAP provedl i vlastní povrchový a detektorový průzkum (viz níže obr. 5). Zjistil, že kromě několika keramických zlomků z mladohradištního období jsou na lokalitě nejvíce zastoupeny keramické nálezy z vrcholného až pozdního středověku (Omelka 2023, 139, obr. 65: 7–9, 12). Za pomoci detektorového průzkumu se mu podařilo zdokumentovat početný soubor kovových, nejčastěji železných předmětů každodenního užívání – od klíčů, sekery, hřebíků, podkov, úlomků srpů, kovářské suroviny až po části oděvů, např. přezek nebo zdobeného kování ze 13. až po polovinu 15. století (Omelka 2023, 140, obr. 67: 1, 2). Lokalitu nepřiřadil přímo žádné známé zaniklé vesnici a pracovně ji nazval „bezejmenná ves 2“ s tím, že o možné souvislosti se zaniklou vsí Martinice uvažoval (Omelka 2023, 149).

3. Lokalizace zaniklých vsí Martinice a Johannesdorf

V zemských deskách máme k dispozici dva zápisy, jejichž kombinací můžeme s velkou mírou pravděpodobnosti ztotožnit terénní relikty u Emina zámku se zaniklou vsí Martinice. V první řadě se jedná o záznam z roku 1589, kde Bernard Čertorejský z Čertorej a na Hrušovanech vkládá Marii Haugvicové z Biskupic a na Hevlíně „*dvůr Novej v gruntech pusté vsi Martinic ležící*“ (ZDB III/XXXI, 187, č. 24). Druhý důležitý deskový zápis pochází z roku 1588 a pojednává o převodu práčského statku. Zmiňuje Martinický rybník, který v té době příslušel k Práčím. Ležel při hranici práčského a hrušovanského panství, proto je zde podrobně popsáno vymezení majetků v okolí Martinického rybníka (ZDB III/XXXI, 184, č. 18). Z formulace „*též s dřívím pod hrází rybníka Martěnického ležícím, pokudž Svatojanskej rybník nedotopuje*“ můžeme odvodit, že rybník Martinický ležel v rybniční soustavě nad rybníkem Svatojánským. Rudolf Hurt našel v půhonech i další jednoznačné doklady o vzájemné poloze Martinického a Svatojánského rybníka (Hurt 1965, 195). Určení polohy Svatojánského rybníka je snadné, neboť ho nacházíme pod názvem Johanner Teich na mapě I. vojenského mapování. Martinický rybník tak můžeme ztotožnit s vodní plochou nazvanou na mapě I. vojenského mapování jako Erdberger Teich – tedy Hrádecký rybník (obr. 2). Zaniklá ves u Emina zámku leží mezi Novým dvorem a hrází Martinického rybníka. Vyhovuje tak předpokládané poloze zaniklé vsi podle výše uvedených písemných pramenů. Významným argumentem pro lokalizaci Martinic do této polohy je objev možných pozůstatků zděných základů zaniklé stavby u Emina zámku za pomoci geofyzikální prospekce (viz kap. 6). Ty mohou být pozůstatkem martinického kostela, který je vzpomínán v písemných pramenech (CDB V/2, 105, č. 544). V této souvislosti je třeba zmínit objev základů zaniklého kostela ve Vrahovicích/Pravicích, který leží jen 600 m severovýchodně od Emina zámku (Gruna et al. 2024). V údolí Jevišovky na Hrušovansku existovaly ve středověku čtyři kostely: v Hrušovanech, Českých Křídlovicích, Vrahovicích a Martinicích. Podaří-li se bezpečně prokázat sakrální funkci nově identifikované stavby u Emina zámku, bude lokalizace zaniklých středověkých kostelů v tomto mikroregionu dokončena.

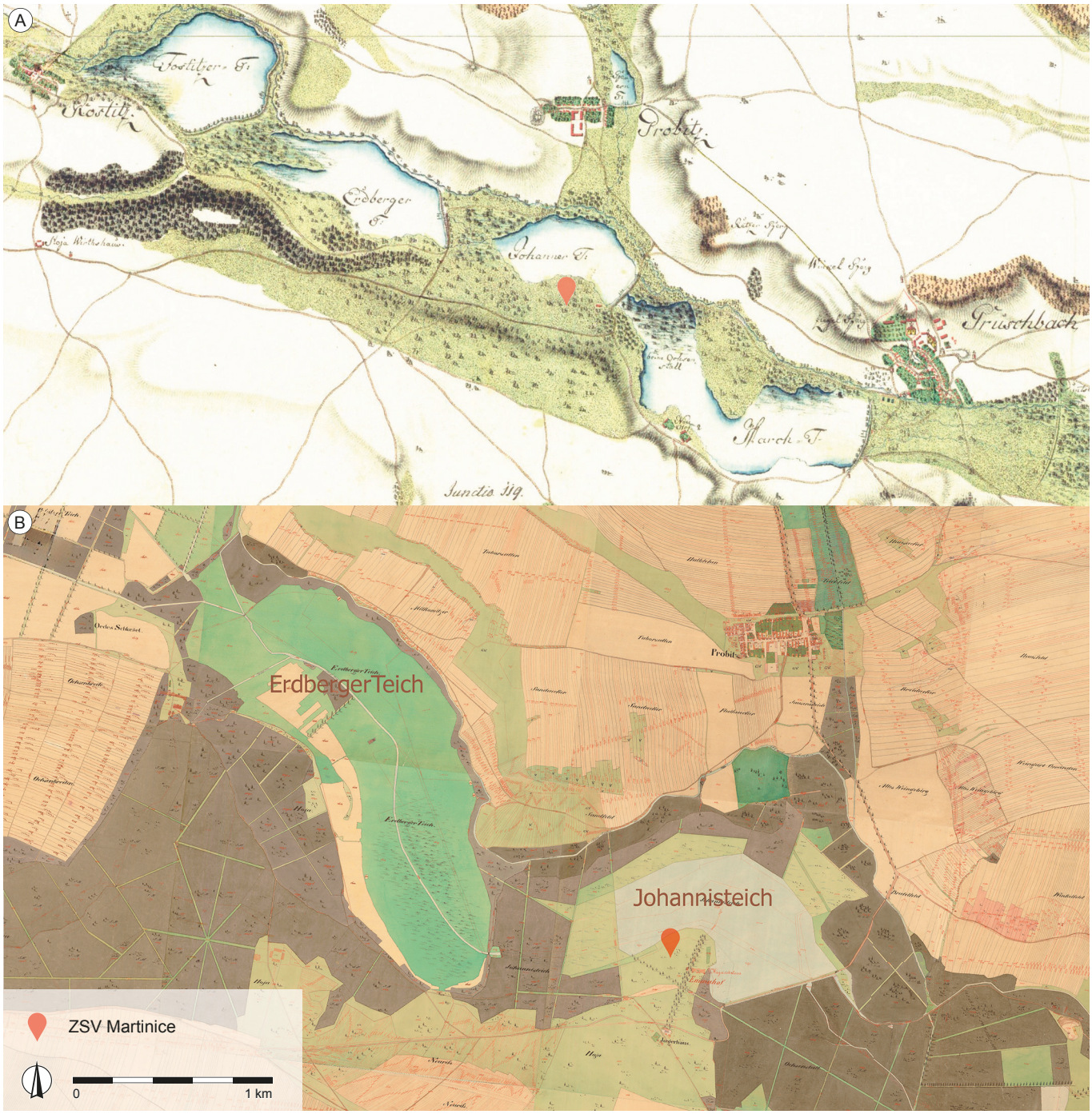

Obr. 2. A – soustava rybníků Johanner Teich, Erdberger Teich a March. Teich v okolí zaniklých Martinic zachycená na I. vojenském mapování z let 1764–1768 (Virtuální mapová sbírka); B – okolí zaniklých Martinic zachycené na listech Císařských povinných otisků stabilního katastru z roku 1824. Podkladová mapa: ČÚZK; autor M. Vágner.

Fig. 2. *A – the Johanner Teich, Erdberger Teich and March. Teich ponds in the vicinity of the deserted Martinice captured on the 1st Military Survey of 1764–1768 (Virtual map collection); B – surroundings of the deserted Martinice as depicted on the sheets of the Imperial Imprints of the Stable Cadastre from 1824. Base map: ČÚZK; author M. Vágner.*

V lánových rejstřících hrušovanského panství se v roce 1669 poprvé objevuje jméno zaniklé vsi Johannesdorf, o které do té doby nemáme žádné jiné zprávy. Její poloha byla v minulosti oprávněně hledána v blízkosti rybníka Johanner (Johannes) Teich (Nekuda 1961, 145). Zaniklá ves u Emina zámku se nachází u tohoto rybníka, takže se toto spojení přímo nabízelo. Na mapě nalezené v Moravském zemském archivu (MZA) a nadepsané „*Mapa pastvin zaniklé vsi Johannesdorf*“ jsou vyobrazeny pozemky okolo rybníka Johannes Teich (obr. 3). Vznikla v 19. století jako nepřesné překreslení starší předlohy z 18. století a zachycuje stav ještě v době, kdy byly rybníky napuštěné. Co je důležité, na mapě jsou vyznačeny písmenem „a“ shluky nepravidelných útvarů, u kterých je uvedeno „*die Merckmahle des oeden Dorfs Johannesdorf*“ – příznaky pusté vesnice Johannesdorf. Přestože mapa není příliš přesná, je zřejmé, že se její autor snažil zachytit tytéž terénní tvary, které se rýsují na digitálním modelu reliéfu u Emina zámku, tedy v té době ještě zřetelně viditelné relikty zaniklých usedlostí. Z povrchových sběrů z okolí Emina zámku však nemáme žádné archeologické nálezy z období raného novověku.

Novověký původ jména Johannesdorf můžeme nepřímo odvodit z jeho etymologie. Pojmenování je pravděpodobně odvozeno od farního kostela sv. Jana, který ležel na protějším břehu

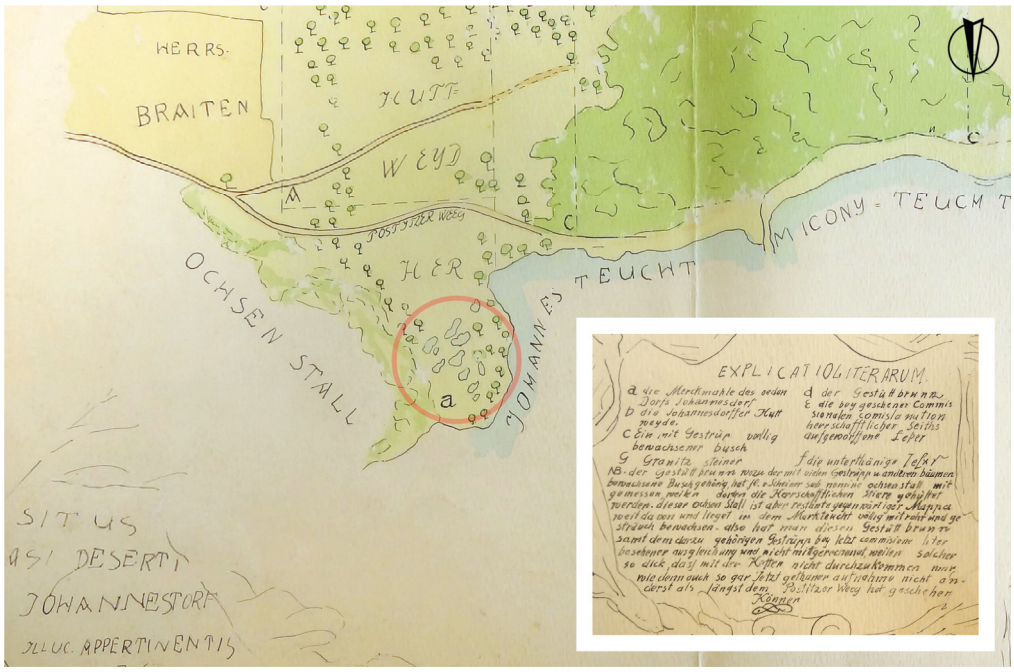

Obr. 3. Mapa pastvin zaniklé vsi Johannesdorf uložená v Moravském zemském archivu (MZA). Na mapě, která je orientována severem dolů, jsou písmenem „a“ a červeným kroužkem vyznačeny „die Merckmahle des oeden Dorfs Johannesdorf“ – pozůstatky pusté vesnice Johannesdorf (pro potřeby článku byla legenda a severka upravena). Foto B. Gruna, grafika M. Vágner.

Fig. 3. *Map of the pastures of the deserted village of Johannesdorf held in the Moravian Provincial Archive (MZA). On the map, with north facing downwards, the letter ‘a’ and red circle marks ‘die Merckmahle des oeden Dorfs Johannesdorf’ – signs of the deserted village of Johannesdorf (for the purposes of the article, the legend and the north arrow have been edited). Photo by B. Gruna, graphics by M. Vágner.*

v zaniklé středověké vsi Vrahovice a zanikl kolem roku 1540 při zakládání rybníka (ZDB XXVI, č. 49; Gruna et al. 2024). Podle patrocinia vrahovického kostela dostal tento rybník název Johanner/Johannes Teich hojně užívaný v novověkých písemných i kartografických pramenech. K roku 1588 máme doložen i český ekvivalent rybník svatojanský (ZDB III/XXXI, 184, č. 18). Je pravděpodobné, že od pojmenování rybníka byl následně odvozen název Johannesdorf pro zaniklou vesnici ležící na jeho břehu. Na základě těchto informací tak můžeme vyslovit domněnku, že Martinice a Johannesdorf jsou dva názvy pro tutéž zaniklou středověkou ves a že středověká ves Martinice byla v 17. století z dosud nejasných důvodů přejmenována na Johannesdorf.

Novověké přejmenování zaniklých středověkých vsí může mít v rámci hrušovanského panství i další analogie. V lánových rejstřících z roku 1669 se na panství Hrušovany vyskytuje i několik dalších zaniklých vesnic, které nenalézáme ve středověkých písemných pramenech (Jagenwitz, Planaw, Grafenwosen, Wolfstauden). Naopak v okolí Hrušovan nad Jevišovkou evidujeme několik zaniklých středověkých vesnic, které chybí v pramenech novověkých (Kachnovice, Kuzice, Knašpice, Medletice, Držkravice). Možné vzájemné ztotožnění těchto lokalit si žádá důkladnější analýzu.

4. Dálkový archeologický průzkum

Na digitálním modelu reliéfu 5. generace Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK) jsou v lesíku západně od Emina zámku, v místech předpokládaného intravilánu zaniklé vsi, patrné výrazné reliéfní útvary (obr. 4; poprvé publikováno v Omelka 2023, 138–140). Středem lokality se ve směru východ–západ táhne cca 21 až 23 m široký pás. Jedná

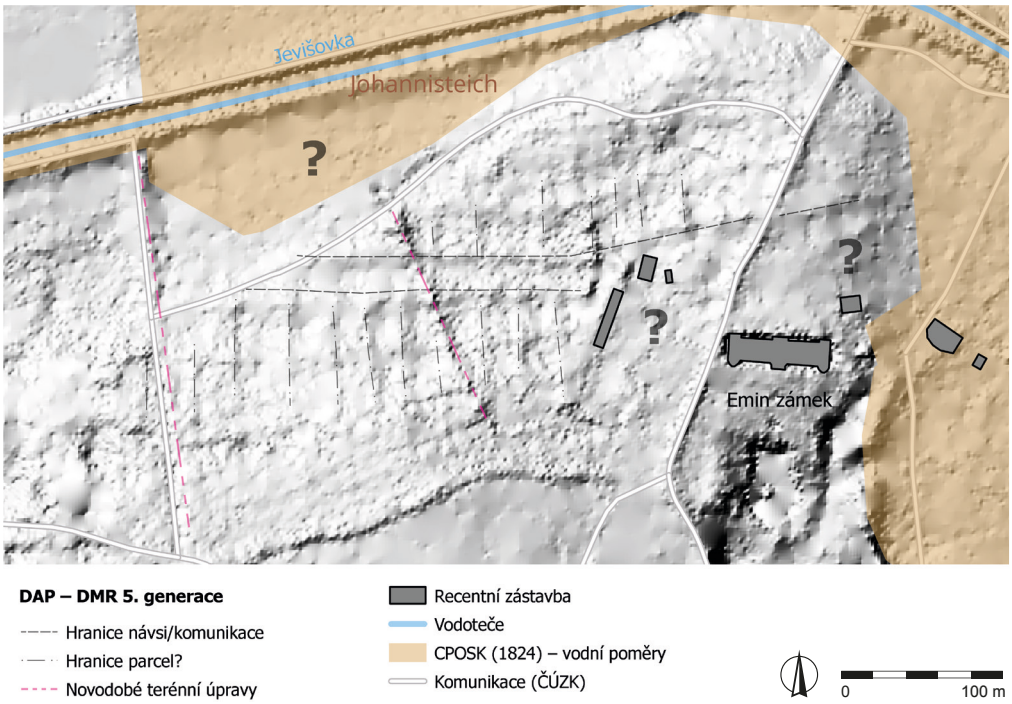

Obr. 4. Interpretace reliéfních útvarů viditelných na digitálním modelu reliéfu 5. generace. Podkladová mapa: ČÚZK; autor M. Vágner.

Fig. 4. *Interpretation of the relief features visible on the 5th generation digital relief model. Base map: ČÚZK; author M. Vágner.*

se o komunikaci či náves, která procházela v delší ose zaniklé vsi. Jak se zdá, ve východní polovině vsi se buď rozšiřuje, nebo se mírně stáčí k severu. S ohledem na to, že se zde nejspíše nacházel kostel (viz níže), rozšíření návsi by v těchto místech dávalo smysl. Kolmo k návsi se v relativně pravidelných rozestupech táhne řada lineárních terénních útvarů. Jedná se o zbytky ohraničení parcel, popřípadě samotných usedlostí. Nachází se po obou stranách návsi – na severní straně jich lze napočítat cca 6, na jižní přibližně 10 až 11. Šířka parcel identifikovaných usedlostí se pohybuje v rozmezí přibližně od 16 do 30 m. Severozápadní část vsi však byla nejspíše narušena jak původním tokem řeky Jevišovky, tak především výstavbou rybníka Johannes Teich, který lokalitu obtáčel ze severní a východní strany. Severní část lokality, kudy dnes prochází po hraně terasy lesní cesta, byla nejspíše poškozena lesnickou činností. Jak uvádí O. Černohorský v souvislosti s nálezem dvou depotů středověkých mincí u hrany terasy v severní části lokality (obr. 5), na počátku 80. let 20. století došlo k vykácení zdejšího lesa. V okolí místa nálezu tehdy procházela přibližovací linka, po níž byly smykem taženy kmeny pokácených stromů. Podle popisu místního revírníka se tyto práce prováděly za deštivého počasí, což vedlo k vytvoření kolejí hlubokých až půl metru. Po dokončení lesnických prací pak byly tyto koleje za sucha zarovnány (Černohorský 2016, 276). V jihovýchodní části vsi pak byly veškeré terénní relikty zaniklé vsi nejspíše nadobro zničeny při budování Emina zámku a stavebních úpravách v jeho nejbližším okolí. V datech z leteckého laserového skenování jsou patrné i další recentní zásahy, které přechází přes intravilán zaniklé vsi. V západní části lokality se ve směru sever–jih táhne výrazná linie – jedná se o násep lesní cesty.

5. Povrchový průzkum

Povrchový sběr v zalesněném terénu má oproti průzkumům na orné půdě některá úskalí. Obecně bývají nálezy uloženy v hlubších vrstvách, a pokud se jedná o lokalitu dlouhodobě zalesněnou, mohou být překryty mocnější vrstvou lesní půdy. Případné nálezy se tak dostávají na povrch jen náhodně a pouze v menší míře. Tyto podmínky lze pozorovat v centrální části zkoumané lokality, kde se dochovaly terénní relikty vesnické zástavby. Z těchto důvodů byl povrchový sběr směřován na okraje lokality, zejména na svahy klesající do nivy Jevišovky. Zásadní vliv na četnost archeologických nálezů na povrchu mohla mít v minulosti úroveň hladiny rybníka Johannes Teich. Koruna rybniční hráze dosahuje dnešní úrovně 182 m n. m. Pokud předpokládáme, že maximální hladina rybníka byla asi metr pod touto úrovní, můžeme tímto způsobem vysvětlit, proč se na zkoumané lokalitě největší koncentrace nálezů nachází kolem vrstevnic 180–181 m n. m (obr. 5). Tato oblast odpovídá místu, kde se v době napuštění rybníka nacházela abrazní zóna a kde mohlo docházet k vymývání půdy erozním působením vlnobití. Naopak níže po svahu probíhala akumulace sedimentů, a tak musíme vzít v úvahu, že okrajové části vesnice mohou být překryty vrstvami rybničních usazenin. Erozní vliv rybníka byl dlouhodobý. K založení rybníka došlo kolem roku 1540, kdy pro potřebu nového rybníka zanikl na protějším břehu Jevišovky vrahovický kostel (ZDB XXVI, č. 49; Gruna et al. 2024). Zánik je kladen do roku 1835 (Hurt 1965, 197). Povrchovým sběrem byly zachyceny téměř výhradně keramické zlomky nádob. Většinou ležely na povrchu pod vrstvou spadaného listí, mechů a organického detritu, kterou bylo nutné odhrabat. V místech, kde v podrostu převažovalo zapojené bylinné nebo keřové patro, byl

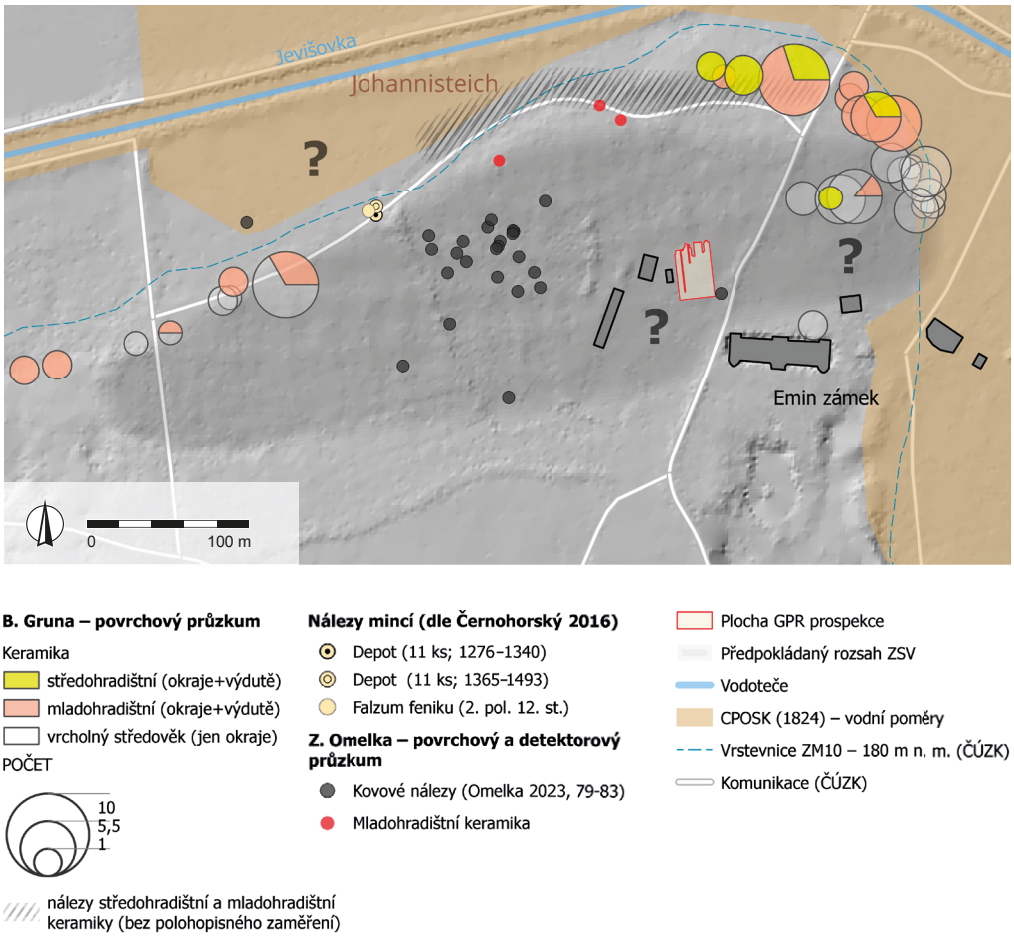

Obr. 5. Mapa distribuce nálezů keramiky z povrchových sběrů B. Gruny a keramiky a kovů zachycených při detektorové prospekci Z. Omelkou (Omelka 2023, 79–83). Na plánu je dále vyznačena přibližná poloha mincí nalezených v letech 2013 a 2014 (Černohorský 2016). Autor M. Vágner.

Fig. 5. *Map of the distribution of pottery finds from the surface collections of B. Gruna, and finds of ceramics and metals captured during the metal detector survey conducted by Z. Omelka (Omelka 2023, 79–83). The map also shows the approximate location of coin hoards found in 2013 and 2014 (Černohorský 2016). Author M. Vágner.*

povrchový sběr jen obtížně realizovatelný. Při sběru byl materiál selektován tak, že početné zlomky výdutí bez výzdoby byly ponechány na místě.

Povrchový sběr keramiky byl proveden ve dvou fázích.[3] První sběr, uskutečněný v letech 2018 a 2019, měl za cíl shromáždit reprezentativní kolekci nálezů, které by doložily jednotlivé časové etapy vývoje sídliště a tam, kde to terén dovolil, určit i plošný rozsah sídlištních komponent. Kromě malého počtu pravěké keramiky byly získány četné nálezy z raného a vrcholného středověku. V této fázi výzkumu nebyly jednotlivé nálezy polohopisně zaměřovány. V souvislosti s přípravou článku byly v zimě 2024/2025 provedeny dodatečné povrchové sběry. Jejich hlavním úkolem bylo vymezení plošného rozsahu vrcholně středověké vsi, a to zejména na jejím východním a západním okraji, kde se terénní relikty nedochovaly. Díky vegetaci nebylo možné provést celoplošný povrchový sběr, proto byla zvolena síť ploch o velikosti přibližně 4 × 4 m. Každý nález byl vyfotografován s cílem získat z fotografie GPS souřadnice. Snímky byly pořízeny běžným mobilem (Motorola G 60), takže u prostorového zaměření nálezů je nutné počítat i s několikametrovou odchylkou. Sběry z jedné plochy byly dokumentovány jako jeden celek, takže mají stejné souřadnice. Stav lesního porostu nedovoloval rovnoměrné rozmístění ploch, neboť místa s hustým podrostem křovin a bylin nebyla pro povrchový sběr vhodná. Protože sběr poskytl dostatečně početný materiál, byly pro potřeby mapového zobrazení vybrány jen zlomky okrajů nádob. K převodu souřadnic z fotografií do textové podoby autor využil program Exif GPS Loader, který vytvořil a k využití ochotně poskytl Z. Omelka.

Přehled nálezů získaných během obou etap povrchových sběrů je shrnut v přiložené tabulce (tab. 1). Pravěké období je v keramickém souboru zastoupeno jen málo. Pravěký materiál umožnil s určitou rezervou zařazení do doby bronzové. Nálezy z raného středověku dokládají existenci sídliště ve střední i mladší době hradištní. Středohradištní keramika nese běžnou výzdobu provedenou vícezubým hřebenem (obr. 6: 1, 2), objevuje se ale také výzdoba rytá jednohrotým nástrojem (obr. 6: 4). K povelkomoravskému horizontu 10. až první poloviny 11. století by mohl náležet větší zlomek nádoby obsahující příměs grafitu ve hmotě a zdobené hřebenovým vpichem (obr. 6: 3). Na Břeclavsku se tento typ výzdoby vyskytuje v povelkomoravském horizontu a vytrácí se během první poloviny 11. století (Balcárková et al. 2017, 248). Mladší fázi vývoje osídlení reprezentuje početný soubor mladohradištní keramiky stejného typu, jakou známe z Brněnska (Procházka, Peška 2007, 152–168). Také v našem keramickém souboru je zastoupena keramika s obsahem grafitu. Převládají vzhůru vytažené okraje s lištou (obr. 6: 6) při zachování menšinového podílu okrajů šikmo vně vyhnutých (obr. 6: 5). Jen marginálně jsou zastoupeny římsovité okraje na vnější straně zdobené vlnovkou nebo rýhou (obr. 6: 7) řazené do pozdněhradištního období (první polovina 13. století). Podobně datovaná radélková výzdoba se objevila jen na jednom zlomku výduti. Nápadně malé zastoupení pozdněhradištní složky může být důsledkem rychlejšího prosazování kolonizační keramiky při jižní hranici Moravy (Procházka, Peška 2007, 172). Nálezy ze středohradištního i mladohradištního období byly koncentrovány především na severovýchodním okraji lokality na výrazném terénním výběžku do nivy Jevišovky, a to jak na vrcholu výběžku, tak zejména na jeho svazích zvolna klesajících do široké nivy (obr. 5). Při ověřování rozsahu vrcholně středověké vesnice bylo zjištěno pokračování roztroušeného výskytu mladohradištní keramiky západním směrem tak, že celková délka sídelního areálu v době mladohradištní mohla dosahovat až 600 m. Odhad rozsahu sídliště raného středověku komplikuje fakt, že většina lokality není přístupná povrchovému sběru. Přesto můžeme konstatovat, že se jednalo o sídliště relativně rozsáhlé.

S vesnicí Martinice vrcholného a pozdního středověku (13. až 15. století) přímo souvisí terénní relikty viditelné na digitálním modelu reliéfu. Zde je možné rozpoznat jednak průběh návsi / hlavní komunikace, jednak i jednotlivé zaniklé parcely/usedlosti po jejích obou stranách. V místech s dochovanými reliéfními útvary jsou nálezy keramiky poměrně málo četné. Je to dáno tím, že kulturní vrstva i zahloubené objekty z doby existence vesnice jsou překryty vrstvou sutin a po staletí akumulované lesní půdy. Přesto je možné se zvýšeným úsilím v místech zaniklých usedlostí najít ojedinělé fragmenty vrcholně středověké keramiky. Mnohem snadněji bylo možné získat tuto keramiku v částech bývalé vesnice, kde byly terénní relikty usedlostí zničeny vlivem eroze rybníka nebo orbou. Až na výjimky tak kolekce vrcholně a pozdně středověké keramiky pochází z východního a západního okraje zaniklé vsi (obr. 5). Rozsah vesnice na západním okraji dokládají jen ojedinělé nálezy okrajů nádob. Pro interpretaci je důležité, že okraje nádob byly provázeny větším množstvím zlomků nezdobených výdutí z keramické hmoty vrcholného středověku. Na východním okraji středověkého sídliště zase musíme připustit možnost, že povrchové sběry nemusely zachytit celý rozsah osídlení. Východní okraj vesnice klesající do nivy Jevišovky mohly překrýt sedimenty rybníka případně náplavy povodňových hlín. Z přehledu nálezů (tab. 1) je zřejmé, že je v našem souboru keramiky zastoupena většina nádob z vybavení kuchyně vrcholného a pozdního středověku. Kromě běžných hrnců máme ve více zlomcích doloženy pokličky, mísy, džbány, jednotlivě také kahan, konvici, naběračku, nálevku i pohár. Z typů nádob je chronologicky vyhraněný fragment výlevky konvice s třmenovým uchem z druhé poloviny 13. století. Také používání plochých pokliček bývá na jižní Moravě kladeno do stejného období, zatímco v Rakousku jejich obliba trvala až do 15. století (Sedláčková 2020, 61). V našem keramickém souboru

Období	Typ nálezu	ks
pravěk	okraje	5
	výdutě s výzdobou	8
středohradištní	okraje	9
	výdutě s výzdobou	22
mladohradištní	okraje – vně vyhnuté	10
	okraje – vzhůru vytažené	14
	okraje – římsovité	2
	výdutě s výzdobou	58
vrcholný a pozdní středověk	hrnce – okraje	97
	pokličky ploché – okraje	13
	pokličky ploché – úchytky	1
	kahan – okraj	1
	pokličky zvonovité – okraje	26
	pokličky zvonovité – úchytky	4
	mísy – okraje	11
	konvice – výlevka	1
	džbány – okraje	6
	naběračka – držadlo	1
	nálevka (násypna) – okraj	1
	pohár – okraj	1
	výdutě s výzdobou	70
	ucha	8
	dna	56

Tab. 1. Přehled nálezů z povrchových sběrů.

Tab. 1. *Summary of ceramic finding from surface collections.*

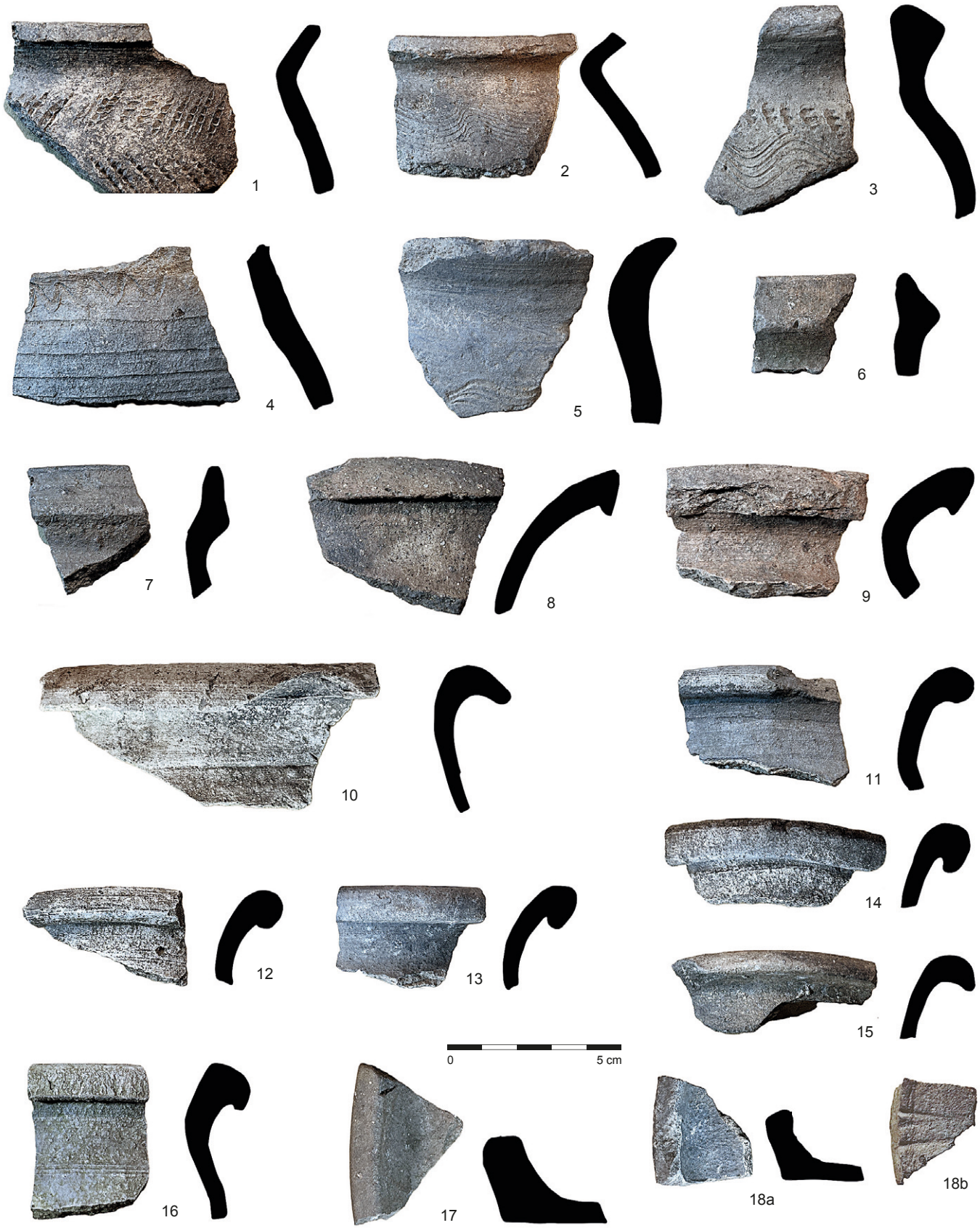

Obr. 6. Výběr nálezů keramiky z povrchových sběrů. Autor B. Gruna, grafika M. Vágner.
Fig. 6. *Selection of ceramic finds from surface collections. Author B. Gruna, graphics by M. Vágner.*

nacházíme dva typy pokliček. Jednak starší a robustnější typ s příznaky oxidačního výpalu, který je shodný s běžnými jihomoravskými pokličkami druhé poloviny 13. století (7 ks; obr. 6: 17), jednak typ menších rozměrů, tenčího střepu, s kvalitnějším výpalem, šedou až namodralou barvou povrchu a světlým lomem, výhradně bez příměsi slídy jako ostřiva (6 ks), v jednom případě i se stopami po odřezávání spodní části pokličky od hrnčířského kruhu (obr. 6: 18b). Tento menší typ se běžně vyskytuje i na dalších lokalitách v blízkosti rakouské hranice a zřejmě se jedná v moravské keramické produkci o přímý vliv mladších pokliček 14.–15. století z Dolního Rakouska.

Nejpočetněji jsou zastoupeny okraje hrnců. Z nich si zaslouží komentář nejstarší část z 13. století, protože obsahuje i regionální složku odlišnou od většinové jihomoravské keramické produkce. K typické jihomoravské produkci 13. století řadíme šedou relativně silnostěnnou keramiku se stopami obtáčení. Převažují okraje střechovité. Typickým projevem je záměrná příměs hrubě drcené lesklé slídy jako ostřiva. Barva povrchu kolísá v různých odstínech šedé, bez záměrného zakuřování. Vyskytují se i hnědé odstíny jako projev oxidačních podmínek při výpalu (Procházka, Peška 2007, 222–232). Této charakteristice odpovídá 18 zlomků okrajů (obr. 6: 8). Méně jsou zastoupeny lokální varianty s ostřivem ve formě křemičitého písku (5 ks) nebo jiná varianta s velkým podílem jemně drcené slídy a zároveň s přítomností hrubých kusů perleťově matné slídy, která vzhledem připomíná zrna grafitu (3 ks; obr. 6: 9). Tyto typy nejsou na Brněnsku zastoupeny a pravděpodobně reprezentují lokální produkci pod vlivem dolnorakouského prostředí. Druhou skupinou okrajů hrncovitých nádob, která si zaslouží podrobnější rozbor, jsou naopak vývojově nejpokročilejší okraje, které můžeme jako celek zařadit do první poloviny 15. století (26 ks). Její význam spočívá mimo jiné v možnosti přinést nové argumenty do diskuse o době zániku vesnice. Jedná se typicky o tenkostěnnou keramiku tvrdého výpalu a světlých, často namodralých odstínů. Z typů okrajů jsou časté okraje přehnuté, v deskripčním systému brněnské keramiky (Procházka, Peška 2007, 250) se jedná o skupinu 14 (obr. 6: 10) a 15 (obr. 6: 14, 16). Významně zastoupeny jsou také okraje kapkovitě zesílené až ovalené skupiny 18 (obr. 6: 11–13). Ve vývojově nejpokročilejší složce keramického souboru nacházíme znaky charakteristické pro první horizont pozdně středověké keramiky PS 1 řazený do druhé a třetí čtvrtiny 15. století (Sedláčková 2020, 116). Krom zmíněných skupin okrajů 14, 15 a 18 je to přítomnost odřezávaných den, která tvořila, jak to bývá u podobně datovaných nálezových celků obvyklé, jen menšinový podíl (11 %). Většinu tvořila dna starší tradice se stopami podsýpky nebo s hladkým povrchem. Také bylo v jednom případě zjištěno záměrné poslídování vnějšího povrchu (obr. 6: 15). Za nový prvek lze považovat výzdobu v podhrdlí ve formě dvojice žlábků (obr. 6: 16), případně nevýrazného odsazení (obr. 6: 10, 14). Naopak z progresivních prvků nebyla nalezena pásková ucha hrnců, která se v brněnském prostředí ve větší míře objevují až v horizontu PS 2 v poslední třetině 15. století (Sedláčková 2020, 118). V souboru zastoupená ucha oválného profilu, ve dvou případech opatřena šikmými záseky, patřila spíše ke džbánům. Pouze jeden exemplář můžeme přiřadit typu hrnců s válcovým uchem. Chybí také glazovaná keramika.

Rozbor keramiky pomohl datovat nejmladší horizont do období kolem poloviny 15. století. To významně přispívá k řešení otázky zániku Martinic. Již Z. Měřínský dával zánik vesnice do souvislosti s česko-uherskými válkami (Měřínský 1972, 146). V souladu s dalšími hmotnými i písemnými prameny (viz kap. 8) lze konstatovat, že více nezávislých pramenů podporuje datování zániku vesnice v době bojů o martinickou tvrz v dubnu 1468.

6. Geofyzikální prospekce

Na digitálním modelu reliéfu 5. generace je při východním okraji vsi patrná menší vyvýšenina. Na základě její specifické polohy v hlavní ose vsi B. Gruna vyslovil domněnku, že by se zde mohly nacházet pozůstatky nějaké významnější stavby. V tomto ohledu se nabízel kostel, který je v písemných pramenech zmiňován k roku 1268 (CDM IV, 4, č. 4). Jeho případné umístění na tomto místě by nebylo ničím překvapivým – stál by nejen v trase hlavní komunikace, ale také v blízkosti vstupu do vesnice, což odpovídá řadě analogií z existujících i zaniklých vesnických sídel. Na základě tohoto předpokladu zde proběhl zjišťovací geofyzikální průzkum. Protože se dané místo dnes nachází za oplocenkou v areálu Emina zámku, v těsné blízkosti současné zástavby, a vzhledem k tomu, že cílem prospekce bylo ověřit přítomnost případných zbytků zděných konstrukcí, byla pro průzkum zvolena metoda pozemního georadaru (GPR, z angl. Ground-Penetrating Radar). Ta se při průzkumu pozůstatků sakrálních staveb v kontextu zaniklých vesnic již osvědčila, například v nedávné době na nedalekých Vrahovicích (Gruna et al. 2024) či Opatovicích na Břeclavsku (Dresler et al. 2015).

Ke geofyzikální prospekci byl použit multikanálový GPR systém ImpulseRadar Raptor-45 vybavený osmi odstíněnými anténami o centrální frekvenci 450 MHz. Rozestup mezi jednotlivými liniemi měření činil 0,085 m, hustota měřených bodů byla nastavena na 0,04 m. K polohopisnému zaměření dat byl použit RTK GNSS přístroj Emlid RS2. Zkoumaný polygon o rozměrech 22 × 35 m se nacházel na rovné, zatravněné ploše, která se při severním okraji mírně svažovala. V rámci zkoumané plochy se nacházelo několik stromů, kvůli kterým musela být část plochy vynechána. Surová data byla zpracována za pomoci softwaru GPR Slice (Geophysical Archaeometry Laboratory), kde na ně byly aplikovány základní a standardně doporučované filtry (Time-Zero Removal, Bandpass filter, Background Removal, Hilbert Transform). Výsledné horizontální časové/hloubkové řezy byly ve formě rastru (PNG) vyexportovány do programu ArcGIS Pro (ESRI), kde byly pozičně georeferencovány na souřadnice rohů zkoumaného polygonu, interpretovány a identifikované anomálie byly následně digitalizovány do podoby vektorového plánu.

V severní části zkoumané plochy se GPR prospekcí podařilo identifikovat zbytky zděné stavby. Na základě velikosti, tvaru a orientace ji lze interpretovat jako možné pozůstatky menšího jednolodního kostela s obdélným presbytářem (obr. 7). Podle naměřených dat se zdá, že krom jihovýchodního nároží presbytáře, které se v naměřených datech ukazuje od hloubky cca 0,9 m (obr. 7: A) velice zřetelně, se ostatní zdiva buď nedochovala, nebo jsou silně narušená. To platí jak pro zeď vymezující severní stranu kněžiště, tak pro zdivo samotné lodi, které se projevuje pouze slabě viditelnou linií táhnoucí se ve směru západ–východ na její jižní straně. Západní stěna kostela se nejspíše nachází mimo zkoumanou plochu, kde nebylo možné z důvodu recentní zástavby průzkum provést. Krom jedné reflexivní, tvarem amorfní anomálie, která může naznačovat její průběh, severní stěna lodi kostela není v naměřených datech patrná. Je ale nutné zmínit, že se v těchto místech nacházelo několik vzrostlých stromů, které ovlivnily jak samotné terénní měření, tak díky svým kořenovým systémům ztížily čitelnost a intepretaci získaných dat. To se týká tvarem pravidelné anomálie o velikosti cca 4,5 × 6 m, která se objevuje od hloubky cca 0,7 m při severní straně kněžiště. Může se jednat o vrstvu sutě pocházející z destrukce kostela, popřípadě o náznak pozůstatků sakristie, jejíž obvodová zdiva jsou pod vrstvou suti nerozpoznatelná. To, že by k severní straně kněžiště přiléhala sakristie, by mohl naznačovat i výběžek pravděpodobného zdiva, který se ukazuje u jeho severovýchodního nároží. Nabízí se však i možnost, že se jedná o opěrák.

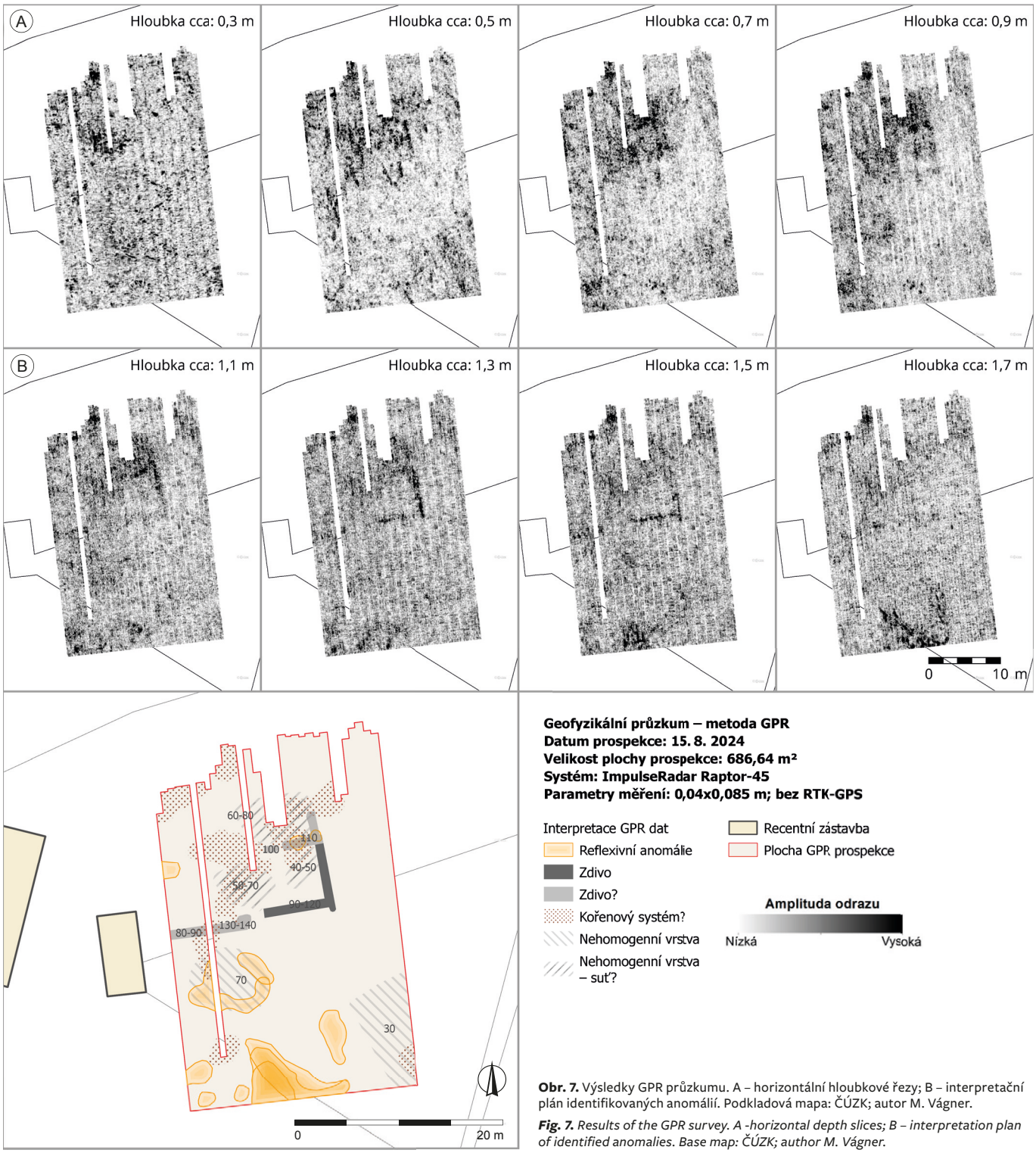

Obr. 7. Výsledky GPR průzkumu. A – horizontální hloubkové řezy; B – interpretační plán identifikovaných anomálií. Podkladová mapa: ČÚZK; autor M. Vágner.

Fig. 7. *Results of the GPR survey. A -horizontal depth slices; B – interpretation plan of identified anomalies. Base map: ČÚZK; author M. Vágner.*

Podobný, i když o něco menší výběžek zdiva se nachází i při jihovýchodním nároží kněžiště. Díky absenci západní a v podstatě i severní obvodové zdi lodi kostela nelze určit celkové rozměry stavby. Na základě získaných informací tak lze bezpečně určit pouze šířku dochovaných zdiv, která činí 0,9 m, a stanovit rozměry presbyteria, které je cca 7 m široké a 8 m dlouhé. Ke srovnání, o něco menší presbyterium, cca 5 × 6 m, a podobnou šířku zdiva, cca 0,8 až 1,2 m, měl i nedávno objevený kostel na přibližně 650 m vzdálených zaniklých Vrahovicích (Gruna et al. 2024). Závěrem stojí za zmínku, že uvnitř i v okolí stavby se GPR prospekcí nepodařilo zachytit žádné výraznější anomálie, které by bylo možné interpretovat jako zásypy hrobových jam.

7. Tvrz – drobné vrchnostenské sídlo

Poloha martinické tvrze není dosud známa. Lze se však domnívat, že nešlo o malé sídlo, neboť při jejím obsazení hejtmanem Františkem z Háje během střetu mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem v dubnu 1468 poskytla útočiště značnému počtu bojovníků i s koňmi (viz kap. 1). Při úvahách o její podobě můžeme využít analogii s nedalekým Drnholcem – obě lokality jsou totiž v roce 1277 nazývány jako „castrum“ (CDM IV, 190, č. 139). V místech dnešního drnholeckého zámku, který se tyčí na plošině o rozměrech přibližně 50 × 50 m na vysokém výběžku levobřežní terasy řeky Dyje, byl na počátku 13. století založen hrad či dřevohlinitý hrádek, z něhož se dodnes dochovaly zbytky

přibližně 30–35 m širokého příkopu (Plaček 2001, 200). Také martinická tvrz mohla mít ve 13. století podobný charakter a velikost. Otázkou je, zdali zůstala pouze u dřevohlinité fáze, či se na ní může nacházet nějaká zděná architektura. Pokud se opět zaměříme na výše zmíněnou analogii, drnholecký hrad pravděpodobně prodělal určité stavební úpravy již před rokem 1377 (tuto informaci, ovšem bez bližšího odkazu na zdroje, uvádí pouze B. Samek 1994, 416) a po roce 1468 prošel pozdně gotickou přestavbou. Z této fáze se dochovalo cihlové zdivo ve sklepeních a v jižní části přízemí zámku (Plaček 2001, 200). Vzhledem k tehdejším trendům ve vývoji vrchnostenských sídel lze předpokládat, že i na martinické tvrzi se v době jejího zániku, tedy ve druhé polovině 15. století, mohly nacházet nějaké zděné stavby.

Je s podivem, že by takto rozměrný terénní relikt unikl pozornosti regionální vlastivědy. Na pravobřežní terase Jevišovky, u hráze Hrádeckého rybníka (Erdberger Teich), dříve známého jako rybník Martinický, je na digitálním modelu reliéfu patrný výrazný terénní půlkruhový útvar o průměru přibližně 70 m a výšce 1 m, který částečně zasahuje pod těleso hráze (obr. 8). Svou polohou, tvarem i rozměry by tento útvar téměř ideálně odpovídal pozůstatkům drobného vrchnostenského sídla. Je možné, že hliněné těleso hrádku mohlo být později odtěženo a využito při budování rybniční hráze. Zběžné ohledání místa však prozatím neodhalilo žádné archeologické nálezy, které by domněnku o existenci vrchnostenského sídla v této poloze potvrdily. Budoucí průzkum by se měl kromě podrobnějších povrchových sběrů zaměřit na ověření existence příkopu a výskyt militarií v přilehlém okolí. Pokud by se v budoucnu podařilo lokalizovat martinickou tvrz právě zde, mohlo by to naznačovat, že název rybníka Hrádecký/Erdberger nemusí pocházet od vesnice Hrádek, ale od zaniklého drobného vrchnostenského sídla.

Martinická tvrz nemusela plnit pouze funkci sídla nižší šlechty. Opakované boje o tuto lokalitu naznačují, že mohla hrát určitou roli i při ochraně brodu nebo mostu přes Jevišovku. S funkcí střežení přechodu dálkové komunikace přes vodní tok může souviset i pomístní jméno Tábor, které se nachází na protějším břehu na terénním výběžku přímo nad hrází Martinického rybníka (trať Taborsutten na indikační skici stabilního katastru Pravic). Rostislav Vermouzek spojil výskyt pomístních jmen Tábor s ochranou strategických míst během kampaní husitských vojsk na Moravě, zejména lokalit, kde komunikace překonávaly vodní toky (Vermouzek 1973). Význam Martinic v systému pohraničních opevnění mohl být také dán jejich polohou vůči rakouskému městu Laa an der Thaya, které bylo strategicky významným městem na moravsko-rakouské hranici a opakovaně sloužilo jako shromaždiště cizích vojsk před zamýšleným vpádem na Moravu (Hosák 1960, 78). Řeka Jevišovka byla ve středověku na dolním toku nazývána Blatnice, což souviselo s bažinatým charakterem říční nivy, kterou bylo pravděpodobně možné překonávat jen na některých, k tomu vhodných místech. Sama Jevišovka mohla tedy tvořit pohraniční obrannou linii a tvrz v Martinicích snad střežila jeden z jejích strategických přechodů.

8. Diskuse

V průběhu 16. století je středověká ves Martinice v písemných pramenech uváděna již jako pustá. Stejně jako následně mizí z archivních záznamů, postupem času se vytrácí také povědomí o její původní poloze. Otázka lokalizace této zaniklé vsi se proto stala předmětem zájmu řady badatelů, avšak navzdory jejich dlouhodobému úsilí zůstávala její přesná poloha až donedávna neznámá. K lokalizaci vsi došlo až na základě kombinace

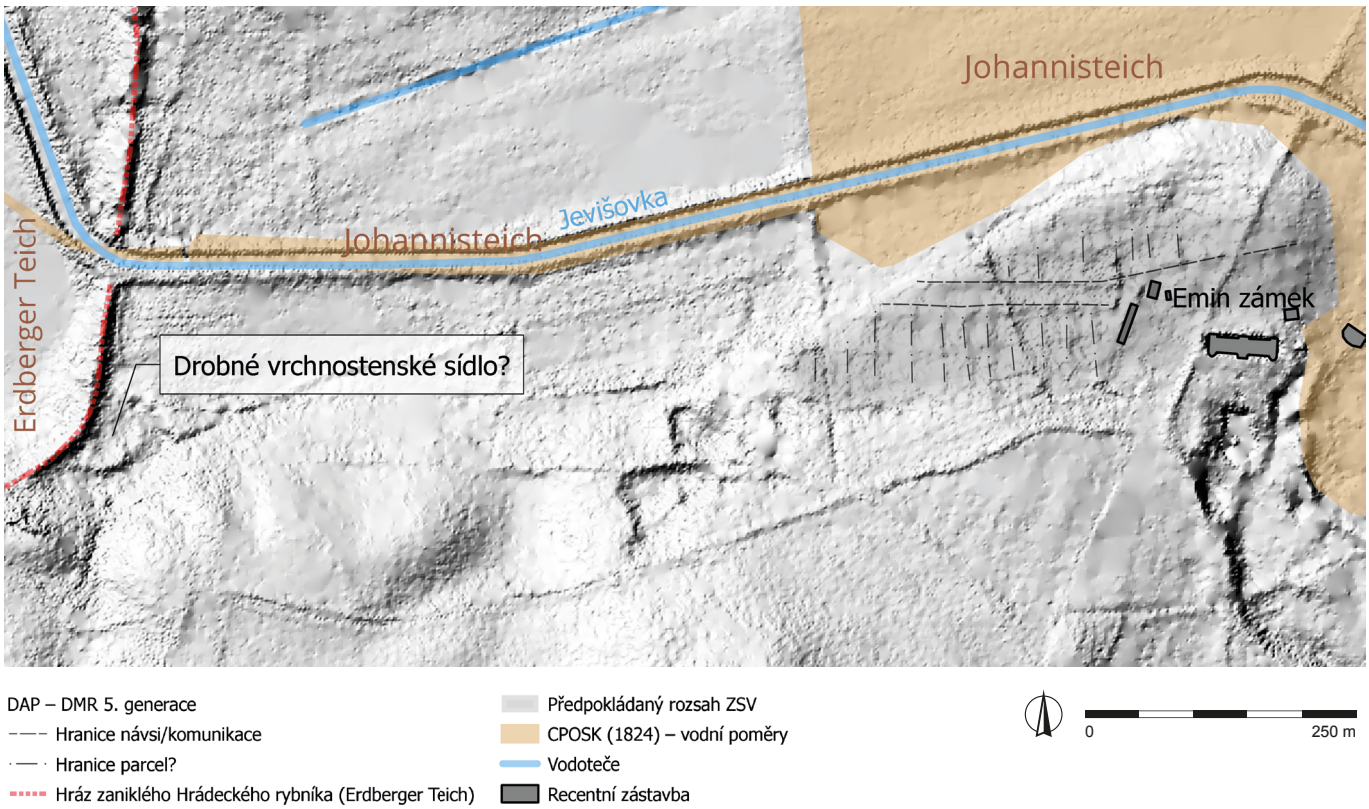

Obr. 8. Možná poloha drobného vrchnostenského sídla západně od ZSV Martinice. Podkladová mapa: ČÚZK; autor M. Vágner.

Fig. 8. *Possible location of a lesser manorial residence west of the deserted village of Martinice. Base map: ČÚZK; author M. Vágner.*

metod nedestruktivní archeologie – analýzy digitálního modelu reliéfu, povrchových a detektorových sběrů, geofyzikální prospekce a studia písemných i kartografických pramenů. Na základě nově získaných informací se lze domnívat, že pozůstatky zaniklé vsi se dnes nachází západně od Emina zámku (Emmahof) v katastru obce Šanov (okr. Znojmo). Studium archivních pramenů dále ukázalo, že dochované terénní relikty byly v raném novověku považovány za pozůstatky vsi Johannesdorf. Na základě porovnání historických map a dokumentů lze předpokládat, že šlo ve skutečnosti o zaniklé Martinice, jejichž název byl v průběhu 17. století z dosud neznámých důvodů změněn. Podobné změny místních jmen lze však na Hrušovansku pozorovat i u dalších lokalit.

První písemná zmínka o Martinicích se v písemných pramenech objevuje již v první polovině 12. století. Povrchové sběry přinesly soubory nálezů datovaných od pravěku po pozdní středověk, přičemž největší část představují artefakty z vrcholného a pozdního středověku. Chronologicky široké zastoupení keramického materiálu získaného povrchovými sběry na lokalitě však naznačuje možnost kontinuálního vývoje od raně středověké osady až po pozdně středověkou ves. Kromě běžných majetkových záznamů je ves zmiňována v souvislosti s dvěma válečnými konflikty – boji o babenberské dědictví ve 13. století a česko-uherskými válkami na konci 60. let a v 70. letech 15. století. Právě druhý z těchto konfliktů byl pravděpodobně přímou příčinou jejího zániku. Podle dostupných informací lze vyslovit myšlenku, že vesnice nejspíše zanikla během střetu mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem v dubnu roku 1468 (UBG Böhm 526–527). To by odpovídalo jak archeologickým nálezům, tedy nejmladšímu horizontu z nálezového souboru středověké keramiky a mladšímu z dvojice mincovních depotů (Černohorský 2016), tak i poslední zmínce z roku 1461, kdy je vesnice uváděna ještě jako osedlá. U keramiky sice vyvstává problém s její přesnou datací; můžeme ji pouze rámcově zařadit do širšího časového intervalu kolem poloviny 15. století, avšak dvě nejmladší mince byly vyraženy po roce 1456, což, stejně jako listina z roku 1461, dosvědčuje, že ves existovala ještě bezprostředně před tragickým rokem 1468.

Podle písemných pramenů stával ve vsi kostel. Na základě analýzy dat z leteckého laserového skenování byl na mírném návrší ve východní části lokality proveden georadarový průzkum. V rozmezí hloubek přibližně 0,7 až 0,9 m pod úrovní současného terénu se podařilo identifikovat několik silně reflexivních lineárních anomálií, které lze interpretovat jako pozůstatky zdiv nějaké doposud neznámé stavby. Na základě částečně dochovaného půdorysu a orientace zachycených zdí lze identifikovanou stavbu interpretovat jako pravděpodobné zbytky jednolodního kostela s obdélným presbytářem na východní straně. Výsledky geofyzikálního průzkumu dále naznačují možnost existence menší přístavby, pravděpodobně sakristie, přiléhající ze severní strany k presbytáři. Celková interpretace je nicméně komplikována sníženou čitelností naměřených dat, která mohla být zapříčiněna jak složením a stavem měrného prostředí, tak i značným stupněm destrukce samotné stavby.

Naopak poloha martinické tvrze zatím nebyla spolehlivě prokázána. Určité indicie však naznačují její možné umístění na pravobřežní terase řeky Jevišovky, v blízkosti hráze Hrádeckého (dříve Martinického) rybníka. Na digitálním modelu reliéfu je zde patrný výrazný půlkruhový terénní útvar, který by mohl představovat relikt opevnění či základní terénní formu po zaniklém sídle. Zběžná povrchová prospekce však dosud neodhalila žádné archeologické nálezy, které by tuto hypotézu podpořily.

V kontextu jižní Moravy je zkoumaná ves výjimečná tím, že se na ní díky absenci zemědělské činnosti nejspíše dochovaly terénní relikty původního intravilánu vsi. Lokalita tak představuje mimořádný potenciál pro další terénní výzkum, který by mohl přinést nové poznatky o podobě a vývoji středověkých vesnických sídel v nížinném prostředí Dyjsko-svrateckého úvalu. Na rozdíl od celoplošně zkoumaných moravských lokalit, jako jsou Mstěnice, Pfaffenschlag, Konůvky či Bystřec, kde byl ke stavbě běžných vesnických obydlí použit ve velké míře i kámen, lze v Martinicích vzhledem k obtížné dostupnosti této suroviny v oblasti jižní Moravy důvodně předpokládat stavby dřevo-hlinité konstrukce. Podobně jako u jiných lokalit v této oblasti tvořil i v Martinicích výjimku pravděpodobně pouze menší jednolodní kostel, k jehož stavbě bylo – jak naznačují výsledky georadarové prospekce – použito kamene či cihel (Dresler et al. 2015; shrnuto Vágner 2021, 274–276, 279–281; Gruna et al. 2024). Autoři navrhují také zvážit možnost památkové ochrany, jaké se dostalo například terénním reliktům zaniklé středověké vsi Dašovice u Želetavy.

9. Závěr

Předložená studie si kladla za cíl přinést nové poznatky o zaniklé středověké vsi Martinice na Hrušovansku. Kombinací archivního výzkumu, analýzy digitálního modelu reliéfu, povrchových sběrů a geofyzikální prospekce se podařilo nejen zpřesnit umístění vsi, ale také nastínit její možný vývoj od raně středověkého sídliště po pozdně středověkou ves, včetně jejího pravděpodobného zániku v souvislosti se střetem Jiřího Poděbrad s Matyášem Korvínem v roce 1468. Ve studii byly dále předloženy argumenty, které vyvrátily, že dochované terénní relikty náležely vsi Johannesdorf. Jak se ukázalo, jednalo se o Martinice, jejichž název byl v průběhu 17. století z dosud neznámých důvodů změněn. Podobné změny místních jmen však byly na Hrušovansku zaznamenány i u dalších lokalit, což naznačuje, že šlo o širší regionální jev související s vývojem toponym v raném novověku v daném regionu.

Na mírném návrší ve východní části lokality se pomocí georadarové prospekce podařilo identifikovat pozůstatky zděné stavby, interpretované jako relikty menšího jednolodního kostela s obdélným presbytářem, který je ve vsi zmiňován i v písemných pramenech. Ve spojitosti s Martinicemi je rovněž několikrát, přímo i nepřímo, uváděna tvrz – drobné vrchnostenské sídlo, naposledy v souvislosti se zánikem samotného sídla a pravděpodobně i celé vsi během česko-uherských válek. Její poloha zůstává nadále nejasná, avšak určité indicie naznačují její možné umístění na pravobřežní terase řeky Jevišovky, v blízkosti hráze bývalého Martinického rybníka.

CRediT authorship contribution statement

Bronislav Gruna: Writing – original draft, Writing – review & editing, Methodology, Investigation, Formal analysis, Validation. **Michal Vágner:** Writing – original draft, Writing – review & editing, Methodology, Investigation, Formal analysis, Visualisation, Supervision, Validation, Funding acquisition, Conceptualisation.

Poděkování

Tato publikace vychází z výzkumu podpořeného z OP JAK v rámci grantu č. CZ.02.01.01/00/22_008/0004593 "Připraveni na budoucnost: porozumění dlouhodobé odolnosti lidské kultury (RES-HUM)".

Rádi bychom poděkovali Josefu Ungerovi za dlouhodobou podporu, kterou věnuje odbornému rozvoji generací jak profesionálních, tak i amatérských archeologů. Děkujeme také řediteli organizace Emin zámek, p. o., Vítu Janků za vstřícnost při udělení souhlasu s geofyzikální prospekcí v areálu zámku.

Poznámky

1 Uložení kolekce kovových předmětů v hrušovanské základní škole ověřoval v roce 2020 Zdeněk Omelka. V současnosti jsou ve škole deponovány pouze dvě ostruhy středověkého stáří (Omelka 2020, 15, obr. 19).

2 Na pozvání J. Ungera prezentoval B. Gruna své poznatky z průzkumu Martinic v krátkém příspěvku na neformálním semináři k výzkumu zaniklých vsí, který byl organizován M. Vágnerem a P. Dreslerem 17. ledna 2019 ve vinném sklípku v Hruškách u Břeclavi. Zásluhou J. Ungera tak mohla na této akci začít dlouhodobá spolupráce autorů tohoto článku. Ta mimo jiné vyústila i v geofyzikální průzkum zacílený na lokalizaci zaniklého kostela v Martinicích, realizovaný M. Vágnerem 15. srpna 2024.

3 Nálezy jsou uloženy u Bronislava Gruny, který má v úmyslu je předat do sbírek Jihomoravského muzea ve Znojmě.

Literatura

Balcárková, A., Dresler, P., Macháček, J. 2017: *Povelkomoravská a mladohradištní keramika v prostoru dolního Podyjí*. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 476. Brno: Masarykova univerzita. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8866-2017. Dostupné také z: https://hdl.handle.net/11222.digilib/137813.

Bálek, M. 2000: Hrušovany nad Jevišovkou (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 41, 158–159. Dostupné také z: https://arub.cz/wp-content/uploads/07_pv_41_1999_stredovek_a_novovek.pdf.

Bálek, M., Kos, P. 1999: *Hrušovany nad Jevišovkou 1999. Stavba akumulační nádrže cukrovaru*. Rkp. nálezové zprávy M-TX-201701298 [cit. 2025-02-06]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-201701298. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky https://doi.org/10.60585/M-TX-201701298.

Bolina, P. 1999: K interpretaci Zdíkových listin. *Český časopis historický* 97(2), 273–290. Dostupné také z: https://1url.cz/7JUeQ.

CDB I: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. I.* (*805–1197*). Ed. G. Friedrich. Praha 1904–1907.

CDB II: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. II.* (*1198–1230*). Ed. G. Friedrich. Praha 1912.

CDB V/2: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. V/2.* (*1253–1278*). Eds. J. Šebánek, S. Dušková. Praha 1981.

CDM II: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. II.* (*1200–1240*). Ed. A. Boček. Olomouc 1839.

CDM IV: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. IV.* (*1268–1293*). Ed. A. Boček. Olomouc 1845.

Černohorský, O. 2016: Dva depoty středověkých mincí ze Šanova nad Jevišovkou (okr. Znojmo). *Numismatický sborník* 28(2), 276–284. Dostupné také z: http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS28-2.pdf.

ČÚZK: Archiv. In: *Geoportál ČÚZK* [online]. © ČÚZK. [cit. 2024-08-05]. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html.

Dresler, P., Tencer, T., Vágner, M. 2015: Objev kostela na zaniklé středověké vsi Opatovice (k.ú. Hrušky) a její struktura. *Jižní Morava* 51(54), 399–407.

Frankenberger, O. 1960: *Husitské válečnictví po Lipanech. Vývoj husitského válečnictví po skončení husitské revoluce a jeho význam pro válečnictví vůbec*. Živá minulost 39. Praha: Naše vojsko. Dostupné také z: https://1url.cz/mJUeT.

Gruna, B., Omelka, Z., Vágner, M. 2024: Šanov (k. ú. Šanov nad Jevišovkou, okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 65(2), 264–266.

Hosák, L. 1960: Moravsko-rakouská hranice v středověku. *Časopis Společnosti přátel starožitností* LXVIII(2), 68–80. Dostupné také z: https://1url.cz/IJUe6.

Hosák, L., Šuk, V., Valoušek, B. 1956: *Mikulovsko. Vlastivědný sborník o historii, geologii a květeně Mikulovska*. Brno: Krajské nakladatelství. Dostupné také z: https://1url.cz/qJUex.

Hurt, R. 1965: Hrušovanské rybníky. *Vlastivědný věstník moravský* XVII(2), 182–199. Dostupné také z: https://1url.cz/bJUey.

Měřínský, Z. 1972: Archeologické nálezy z okolí Hrušovan nad Jevišovkou (okr. Znojmo). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university* E 17, 144–146. Dostupné také z: https://hdl.handle.net/11222.digilib/109478.

MZA: *Moravský zemský archiv*. F6 Velkostatek Hrušovany n. Jev., inv. č. 396, mapa 30.

MZA MOM: Dominikáni ve Znojmě (1392–1757) 10. In: *Monasterium.net. Fondy. CZ-MZA. E17. 10* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: https://www.monasterium.net/mom/CZ-MZA/E17/10/charter?_lang=ces.

Nekuda, V. 1961: *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*. Brno: Krajské nakladatelství.

Omelka, Z. 2020: *Mikroregion Hrušovansko. Vývoj osídlení slovanského a středověkého období*. Rkp. semestrální práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra archeologie. Uloženo: archiv Z. Omelky.

Omelka, Z. 2023: *Zaniklé středověké vesnice na Hrušovansku* [online]. Rkp. diplomové práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie. Uloženo: Theses.cz [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: https://theses.cz/id/wsvh08/.

Peřinka, F. V. 1905: *Vlastivěda moravská II. Jaroslavický okres*. Brno: Musejní spolek v Brně. Dostupné také z: https://1url.cz/HJUQ7.

Plaček, M. 2001: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri. Dostupné také z: https://1url.cz/dJUWt.

Procházka, R., Peška, M. 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky 12.–13./14. století. *Přehled výzkumů* 48, 143–232. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/pv_48_2006_prochazka_peska.pdf.

Samek, B. 1994: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1. A/I*. Praha: Academia. Dostupné také z: https://1url.cz/0JUWK.

Sedláčková, L. 2020: *Proměny vybavení brněnské měšťanské kuchyně vrcholného a pozdního středověku* [online]. Rkp. disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta: Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/rlnud/.

UBG Böhm: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg´s von Podiebrad* (*1450–1471*). F. Palacký (ed.). Fontes rerum Austriacarum XX. Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei 1860.

Vágner, M. 2021: *Zaniklé ohrazené středověké vesnice na jižní Moravě z pohledu metod nedestruktivní archeologie* [online]. Rkp. disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta: Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ix1v0/.

Vermouzek, R. 1973: Husité na jižní Moravě. *Časopis Matice moravské* 92(3–4), 275–301. Dostupné také z: https://1url.cz/JJUWR.

Virtuální mapová sbírka: *I. vojenské mapování. In: Virtualní mapová sbírka Chartae-Antiquae.cz* [*online*]. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i. [cit. 2025-11-24]. Dostupné z: https://www.chartae-antiquae.cz/cs/maps/12932.

Wihoda, M. 2007: Moravská markraběnka Heilwida. In: E. Doležalová, R. Šimůnek (eds.): *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha: Lidové noviny, 96–104. Dostupné také z: https://1url.cz/8JUW3.

ZDB II: *Moravské zemské desky. Kraj brněnský. II.* (*1480–1566*). Ed. T. Kalina. Praha 1950.

ZDB III: *Moravské zemské desky. Kraj brněnský. III.* (*1567–1641*). Ed. M. Rohlík. Praha 1957.

Summary

The medieval village of Martinice was first mentioned in written sources in the first half of the 12th century, although archaeological evidence indicates earlier settlement activity. Over time, the settlement passed between several owners, including noble families and ecclesiastical institutions. Martinice appears in documentary records not only in connection with property transactions but also in relation to two major military conflicts that affected Bohemia and Moravia – the struggle for the Babenberg inheritance in the 1270s and the Bohemian–Hungarian wars of the 1460s–1470s. The latter conflict most likely led to the destruction and eventual abandonment of the village. From the 16th century onwards, Martinice was referred to as a deserted site, and over time, its location was forgotten despite repeated scholarly attempts at identification.

By combining a range of non-destructive archaeological methods – including digital elevation model analysis, surface artefact collection, metal detector prospection, geophysical (GPR) survey, and the study of historical written and cartographic sources – researchers have now been able to locate the deserted village near Emin Chateau, northwest of the present-day village of Šanov (Znojmo District). Archival research further revealed that the surviving earthworks were recorded in early modern sources as the deserted village of Johannesdorf, which, based on comparative analysis of historical maps and documents, was most likely a 17th-century renaming of Martinice. Similar name changes occurred in several other localities within the Hrušovany estate during the same period.

Surface collections yielded finds ranging from prehistoric to high and late medieval periods, suggesting a possible settlement continuity from an early medieval site to a fully developed village by the mid-15th century. These finds, together with documentary evidence, support the hypothesis that the settlement disappeared during the Bohemian–Hungarian wars, most likely during the clash between Jiří of Poděbrady and Matthias Corvinus in April 1468. The artefact distribution provides an initial indication of the spatial organisation and development phases of the village, though dense vegetation currently limits surface survey coverage.

Written sources also mention a small manorial residence (*tvrz*) and a church. GPR prospection on a slight elevation in the eastern part of the site revealed remains of a masonry structure, likely the foundations of a single-nave church with a rectangular presbytery. The exact location of the manor has not yet been confirmed, though a prominent semicircular feature identified on the digital terrain model near the Hrádecký Pond dam (formerly Martinický Pond) may indicate its position. However, no archaeological evidence has yet substantiated this interpretation.

In the context of southern Moravia, the site of Martinice is exceptional due to the likely preservation of structural and topographic elements of the original village layout, made possible by the absence of modern agricultural disturbance. The site thus represents an outstanding opportunity for future archaeological investigation, which could yield valuable insights into the morphology and evolution of medieval rural settlements in the lowland environment of the Dyje–Svratka Valley. Given its high research potential and state of preservation, the authors recommend considering legal protection of the area, similar to that afforded to the deserted medieval village of Dašovice near Želetava.

Kontakty

Bronislav Gruna
Nezávislý badatel
Petrovice 46
CZ-672 01 Moravský Krumlov
b.gruna@seznam.cz

Michal Vágner
Masarykova univerzita, Filozofická fakulta
Ústav archeologie a muzeologie
Arne Nováka 1
CZ-602 00 Brno
vagner@phil.muni.cz
ORCID: 0000-0002-2853-6128